

LETNA KNJIGA

Hrvatskoga

Kulturnoga Društva

u Gradišću.

LETO 1931.

Uredil: Ignac Horvath.

Izdaje:

Hrvatsko Kulturno Društvo u Gradišću.

Štampa:

Viktor Horváth u Niuzlju na jezeru.

Hrvatska narodna nošnja na Stinjakih.

Luka Drimel.

Narodna nošnja je kot i narodne pjesme, povi-
đajke, štil stanih i crikav, važan del narodne kulture.
Osobito se more reći ovo od narodne nošnje, ka

Stinjačka zaručnja s mladoženjom.

je zapravo kip ili živa slika života naroda, ar se iz nje najsvitlije i najlipše izblikuje ćud, znanost, dobrodržanje, vera, moremo reći srce i duša naroda. Narodna oprava jednoga naroda je naimre njegova posebna, vlašća, ne kot današnja internacionalna nošnja, ku si zna vsaki narod jednako dobro skrojiti i načiniti. Svoju narodnu opravu si je moral, zbog teškoće skupashajanja s drugimi narodi, vsaki narod sam napraviti i to tako, kako si je polag mogućnosti svojih sredstvvov mogal pak i polag svoje umjetničke nadarenosti znal. Sigurno je, da i pojedine narodne oprave nisu nastale najjednoć takove, kot je mi sada u muzejih ili kade po selih kod narodov vidimo, nego vsaki narod je kot i u drugom poslu, tako i u skrajanju i napravljanju svoje oprave s časom napredoval. Vsaki čas je pretisnul na nju svoj karakter i oprava je postala vse svršenija, ar su krojaći, ali u prvom redu ženske šivalje, uvik znali staromu ča nadodati, da bude nova oprava bolja i lipša. Konac narodnoj nošnji je pak načinila železnica, ka je omogućila vse brže i opsežnije shajanje narodov i tako u svit stavila jednu skupnu, od vsih narodov jednako nošenu današnjju opravu. Ali ako je narodna našnja i prestala, vsejedno nima ni jednoga naroda, ki ne bi svojju negdašnju narodnu nošnju ljubil i poštoval. U vsakom orsagu vidimo, da se narodna nošnja kot kakov drag narodni kinč skupa spravlja i čuva, da se pak kod kakove osebite svečanosti opet najperzame i obliče.

Kot i vsaki narod, tako imamo i mi, gradišćanski Hrvati, svojju posebnu narodnu nošnju, ku su još naši stari oci iz svoje stare domovine sobom doprimili. Ona se je nemer polag prominjenja okolnosti i sama nešto prominila ovde u Gradišću, ali takova, kot ju sada naročito na Stinjakah vidimo, zaslužuje si, da ju poštuemo i cenimo. Ar ova nošnja je lipa, svetačna, trizna i toliko umjetna, da kad se jedna stinjačka divojka u upleće opravna po selu prošeće, človika onako svetačna ćut popade, kot da stoji u crikvi. Ta oprava ima ča u sebi, ča jur zdaleka kriči: Poglej me, poštuj me! Telo, ko pokrivam i kinčim, crikva je Božja! . . . Još i danas se mora svakoga Hrvata srce s narodnom gizdošćom napuniti, kad si pogleda na primer jednu veću stinjačku svadbu, pri koj su saručnja i po-

snašnice uvek po hrvatsku spravne. Zato i dojde na takovu prisegu navadno i mnogo stranjskih ljudi u selo i vsaki, ki tu opravu vidi, Namac ili Ugar,

Kombinirana svetačna oprava iz Stinjakov.

mora da potvrdi i valuje, da je u našem narodu mnogo talenta za umjetnost i mnogo životne snage, jakosti, ar ta ili takova nošnja, ku danas na Šti-

njakih nosu, bila je nekada i po drugih naših hrvatskih selih navadna. — —

Žali Bože, muška hrvatska nošnja se je jur i na Stinjakih zgubila, ali još pred nekih 20—30 letih su i stinjački muži imali svoju narodnu opravu. Karakteristično je bilo na njoj: kapa, rubac za vrat, prslik (drugdi prsljuk imenovan) pak čizme ili kot im na Stinjakih velu: škornje s grli. Kapa je bila spodobna astrakan kapam, sa malo širim obodom i dablje zagnuta. Junaki su rado nosili za njom rozmarin ili zelenu kiticu. (Iz loze se i danas još ne dostoji domom doći prez hrastove ili jelvove kitice.) Da bi bili junaki ovde koč ždral-pero nosili za kapom, nij se moglo izviditi. Ove kape su bile zvećega iz črnoga krzna, a kupovali su si je u Santeleki ili kod Novoga Grada. Krljače (šešir) prije, kot se čuje, nigdo nij nosil, ča je i verovatno, ar Stinjaki ni danas nimaju te riči „krljača“, nego i krljači „kapa“ govoru.

Rubac za vrat je bil črljen, zelen, plav, šar i črn, načinjen iz platna, pamuka, na poslidnje i iz svile. Kod starjih ljudih, je bil širok, omotan oko vsega vrata, najper prekrižen a dva kraji mu pod prslik zataknuti. Junaki pak mladji muži ovakov rubac nisu nosili. Kod njih su na mesto rupca služili dva sveski (pantljini) ili dva črljeni, zeleni, črni traki, s kimi su si košulju, mesto zakovčivanja s gumbicami, na vratu svezali. Ovi sveski i traki su se „na rožicu“ vezali.

Ali kod ove muške nošnje je bil, ča se narodnosti tiče, još nek najznačajniji prslik (lajbl), ki je bil iz črnoga sukna a nosili su ga stari i mladi. Kovčil se je ča do vrata i na vratu je imal uzak kolinar; nakit su mu bile velike olovne gumbice; š čim već gumbic je bilo na njem, tim je bil lipši, ar do tih velikih gumbic su muži čuda držali. Povida se, da je bilo i onakovih, ki su nosili na prsliku i srebrne gumbe. Prije, neg' se je u nedilju k maši išlo, morale su se te gumbe osvitlati. Uz to su bile ove gumbe katkada i vrlo praktične, naimre kad su muži na krčmi pili, a na ovo su bili Stinjaki kot veliki tršci mnogokrat i prisiljeni. Prije, neg' se je pit začelo, muži su vse gumbe na prsliku pozakovčivali; za vsakim „pintom“ se je pak z odzdol gori jedna gumba odkovčit htela i tako se je na

koncu lako znalo, koliko pintov se je spilo ter krčmar nij mogal vkanit, a i žene, ke su došle na krčmu po muže, mogle su na prsliku preštati, koliko su njihovi muži zapili.

Špenzar ili jupe prije nisu nosili, ove su od Nimcov naprikzeli. Isto tako nisu poznali ni hlače, samo bele, zdola naštrancijane gaće, na gaćah plava pregača (fertug) je bila muška dolnja oprava. Junaki su na fertugu črljene sveze, trake nosili.

Muške čizme ili „škornje s grli“ su bile od košćice gori vrlo visoko nabrane. Samo hrvatski čizmari su je znali načinjati.

Kako prosta, jednostavna je bila narodna muška nošnja na Stinjakih, tim već nutarnjega sadržaja i umjetnosti ima u sebi narodna ženska oprava, osebujno svetačna. Ako ženska oprava i ta cilj ima, da ne nek telo pokrije, nego da je mora i kinčiti (kititi), da tako viduće budu pred svitom telovne miline i duševne, prave ženske kriposti, onda se je malo ka nošnja približila ovomu cilju, kot narodna hrvatska, ka se na Stinjakih nosi. Ar ova oprava je iskrena, prez himbenosti; osnaži, nakiti telo, kot i sunce ter zelene cvatuće kitice polipšaju zemlju, tako da ono, izgleda naravno, prirodno, prez grišne čarobnosti i lažljive hudobnosti. Malo ka oprava nam zna kot ova hrvatska pred oči postaviti žensku čast, ćudljivost, krotku slabost žene i čistu, zdravu radost divojke. Govori se, da si današnje šivalje, ke sadašnju modu stvaraju, od kitic zimaju svoje modele, no, ova narodna ženska oprava je kip one kitice, ka cvate u srcu čistoga, vrloga ćlovika, naimre kriposti.

Glavni del ove ženske svetaćne oprave je upleće, to je iz beloga platna napravna košulja s kratkimi rukavi. Rukavi su šterkani i široko nabrani, osebito kod ramenov; kod lakta su malo skupastisnuti, tako, da se završuju kot kakova vrlo raširena procvata roža. Upleće je kotno temelj ove oprave, zato se i veli, kad se gdo kani po narodno hrvatsku oblić: ja ću si oblić upleće.

Drugi deli oprave pak na to služu, da upleća ćim jaće istaknu ili nakitu. Takov je uprvo rubac oko prsiah ili kot Stinjaki velu rugljaća. Ov rubac nije kot i drugi rupci uopće, nego je uzak pak vrlo dužićak. Stinjaćke žene si ga moraju same

načiniti, ar gotovoga nij nigdi za dostat. Na njega si kupu šare svile, ku, kad si iz nje rugljaču skroju, na vse četire stranih po pedanj široko raspletu. Raspleteni svilni konci se pak na male okruge (kolca, okaca) skupa spletu, no tako, da još ostane štrancjinov. Omota se ova rugljača na telo na ta način, da se jedan del vrata pak i vsa upleća s njom pokru i od uplećev nek široki rukavi izgledaju. Rugljača je najvećput črljeno, zeleno, plavo ili žuto šara; za pokope ili u času žalovanja imaju črne.

S rugljačom mora skupaigrati i gornja svilna kijklja (suknja, halja). Ako je na primer rugljača črljeno-zeleno šara, onda mora biti i kijklja ako i ne zizma takova, ali vsejedno njoj vrlo spodobna; razumi se samo po sebi, da k črnoj rugljači i črnu kijklju nosu. Gornja kijklja je isto tako nabrana, kot su rukavi na upleću, ki stoju, pokidob da su šterkani, vrlo široko van, tako mora radi simetrije i gornja kijklja dobro široka biti. Ovomu se tako pomore, da se pod gornju kijklju još drugih 5—6 kikalj obličje. Ove kijklje znađu samo stinjačke šivalje načiniti.

Na gornoj kijkljači je svezana bela pregača (fertug) sa širokimi traki.

Rugljači i kijklji je spodoban u farbi i svilni rubac na glavi, ki se tako sveže, da samo vlase pokrije a lice ostane potpuno otkrito. Nekada su si žene metale paculice na glavu, da im bude rubac prik čela malo više stal. Paculica ili kot Hrvati u sridnjem Gradišću govoru „papečka“ (u Hrvatskoj joj je ime poculica. Ur.), bila je da i po tri prste visoka, po četire prste dužička i široka škrabljica. Danas se paculica već ne upotribljava.

K ovoj opravi se pravoda nek čižme dostoju, zato je žene i divojke vse i nosu. Čižme su s visokimi škornjami (sarami) i s visokimi, uskimi petami, iz meke kože načinjene pak oko pete sa zelenim koncem ili svilom poštepene. Ovakove čižme samo dva stinjački čižmari znađu načinjati.

Ča se još posebno opravu jedne zaručnje tiče, moramo još uz popisano svetačnu divojačku opravu spomenuti i venac ili po stinjačku korunu i plahticu. Zaručnica ima kod prisege

(venčanja) mesto rupca venac ili korunu. Kada i kako su Stinjaki došli do današnje korune, toga nisam mogao izviditi. (Slične korune, kakove su danas

Stinjačke divojke u „šarih rubih“.

stinjačke, nosu zaručnje i u okolici varoša Siska. Ured.) Prije su kroz jedan čas, kot se čuje, nosile zaručnje vence iz rozmarina. Sadašnji venac je zai-

stinu kot kakova koruna. Zlata, srebra, kufra i vsakakovih umjetnih kitic, mnogo vrsti farbe staklenih kugljic je na njoj. Ova koruna se na Stinjačkih mora napraviti. Žene si vas materijal, ča je k njoj potribno ovde-onde pokupuju, ar u jednoj trgovini nij vsega za dostati pak se iz toga doma isplete koruna. Sigurno da to nije lako delo.

Plakta (plahta) ili plaktica izgleda kot duhovnikova štola, samo je malo šira a na kraju ima duže zlatne štrancljine. (Ovakove nosu u Hrvatskoj djeveri a u Pinkovcu veliki staćilo, ali prez zlata. Ured.)

Mimo svetačne nošnje imaju stinjačke žene i divojke i još jednu laglju hrvatsku opravu, koj govoru „šari rubi“. Ova nije tako lipa svetačna kot upleće, ali je šikana.

Ča ovoj opravi daje hrvatski značaj, to je kratak prslik pak zelena ili šara pregača (fertug), po koj visi mnogo šarih trakov (pantljinov) doli. Prslik je zvećega črljen, ili šar, k njemu i k zelenomu fertugu nosu najvećput i šare kijklje ter šare rupce. U ove šare rube se obliču divojke navadno u nedilju popodne.

*

Gradišćanski Hrvati imaju zvana stinjačke narodne nošnje i još jednu, malo slovenskoj nošnji spodobnu, narodnu nošnju, ka je takaj lipa i svetačna, ka se nosi u Novom Selu i Pandrofu. Tako su danas samo ove dvi okolice, naimre pandrofska i stinjačka, zobdržale u opravi naše skupne narodne kinče, za ke skrbiti je sveta dužnost vsakoga Hrvata. Da ovu opravu ne samo čuvati, nego i poštovati moramo, neka nas uči ovo pripetenje. Leta 1928 sam bil i ja s gradišćanskimi Hrvati u Celju, kade su pandrofske i novoselske divojke i žene pri svetačnoj procesiji u svojoj lipoj narodnoj nošnji delzimale. Sideći po tom u hotelu pri vičeri vidil sam, da kako su se jedan tudji gospodin i gospa brzo skočili s mesta i dvim novoselskim ili pandrofskim divojkam uljudno ugnuli, kad su ove htile mimo njih odlaziti. Kada su to te divojke vidile, rekla je jedna k drugoj: „Kako nas poštuju!“ Ali sigurno je ne bi bili toliko poštovali, kad bi bile one u modernoj nošnji opravne!

— :: —